

REGIONALISME ÎN PUBLICAȚIA
„FOAIA DIECESANĂ” (1886-1918)

I

DORINA CHIȘ-TOIA

Cuvinte-cheie: *presa, regionalisme, arhaisme, termeni populari, neologisme*

Majoritatea cercetătorilor afirmă că sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea reprezintă limpezirea limbii literare prin aceea că se renunță la regionalisme, mergându-se până la eliminarea acestora¹, pe fondul pătrunderii masive a neologismelor, întrucât presa reprezintă „canalul cel mai încăpător prin care s-au scurs la noi neologismele”², iar „el (neologismul) a schimbat, mai mult decât se admite de obicei, aspectul limbii române, încadrând-o din nou în spiritualitatea romanică și îndepărtând-o de comunitatea «balcanică» în care o înglobase, mai ales, cultura ce ne venea din Bizanț”³. Nu se poate însă trece cu vederea faptul că, pentru a putea fi înțelese, acestea erau explicate prin termeni cunoscuți, cel mai adesea prin regionalisme. Să mai amintim și poziția anti-neologisme pe care o susținea cu atâta ardoare Titu Maiorescu⁴ (teoretic doar; practic, articolele sale cuprind un număr însemnat de termeni noi. De altfel, ideea lui este aceea de a ocroti limba română de invazia nejustificată a neologismelor și nu oprirea accesului și încetățenirii

¹ I. Coteanu, *Stilurile moderne ale limbii române literare*, în „Limba română”, 1960, nr. 2, p. 70.

² Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București, Editura Minerva, 1976, p. 387.

³ *Ibidem*, p. 415.

⁴ *Neologismele*, (1881), în vol. *Critice*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Domnica Filimon, București, Editura Eminescu, 1978, p. 214-231.

acestora în limbă⁵). Pe aceeași poziție se situează și colaboratorul publicației *Foaia diecesană* (Caransebeș, 1886-1949), Gherasim Sârbu. Se poate spune că această atitudine a generat menținerea fără opreliști a numeroaselor regionalisme, care se vor asocia cu arhaismele, termenii populari și neologismele. Trebuie subliniat, de asemenea, interesul colaboratorilor publicației FD pentru cercetare, în acest sens remarcându-se articolul apărut de-a lungul anului 1895, *Topografia satului Măidan*, aparținând învățătorului Sofronie Liuba și preotului Aureliu Iana.

Descrierea hotarului, a satului Măidan și a părților singulare este titlul părții a doua a studiului, unde sunt oferite informații despre ceea ce Al. Graur numea „toponimie minoră”⁶, adică denumirile din interiorul unei localități. Le reținem pe cele specifice satului Măidan, pentru care autorii oferă explicațiile necesare și utile:

„Cuvântul *Măidan* în limba noastră poporală însemnează un loc deschis, de unde adevărat să vede în depărtare. (7/1895, 1)”.

*Barbura*⁷ e nume femeesc... Barbure se zice la noi și la ascuțișul săcurii.

În descântecul „de număratura mare”, obvine înainte: „securi bărburate”.

„Barbar și Varvar” se zice la un om fără credință în Dzeu. Pre copiii cei mici, când încep a vorbi, părinții îi prind de barbă, desmierdându-i așa: „Asta-i barbă barbură/Asta-i gură bucură/Ăsta-i nas puturos,/Că-i mucos și imos (mânjit)/Astea-s buci cu buză

⁵ George Mirea, *Junimea și neologismele*, „Limbă și literatură”, vol. II, 1980, p. 185-202.

⁶ *Nume de locuri*, București, Editura Științifică, 1972, p. 5.

⁷ Iată părerea lui Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, București, Editura Științifică, 1968, p. 78: „Ceea ce este și mai interesant e că, sub influența lui *călină – călin*, a apărut în limbă perechea sinonimă *barbură – barbur*. Boabele care formează fructul călinului se numesc și *barbure*, deoarece cu sucii lor roșu se face „îmbărburarea” (Adică semnul crucii, mai ales la copii, pe frunte, bărbie și obraji. „Îmbărburarea” se face în ziua de Sf. Bărbura (= Barbara = Varvara), adică la 4 decembrie.). După ce boabele călinului au primit denumirea de *barbure*, copăcelul însuși a început să fie numit și *barbur*”.

dulci./Ăște-a-s ochi licurici;/Asta-i frunte beleuză/Ăsta-i cap flocotos”
(7/1895, 2)⁸;

⁸ Interesante ni se par sensul și întreaga abordare a obiceiului *Barbura* existent la românii din sudul Dunării, așa cum a fost el prezentat de către Drăgomer Drăghici, locuitor din Criveli, Bor, la al XI-lea *Simpozion de Dialectologie*, desfășurat la Reșița, 7-9 mai 2004. Materialul, *Un compendiu de obiceiuri rumânești de la miazăzi de Dunăre*, ne-a fost pus la dispoziție cu multă amabilitate de către autor. Prezentăm în continuare secvența referitoare la obiceiul *Barbura*: „La Rumâni există trei Barbure care se leagă, după cum vom vedea, de solstițiul de iarnă. După stilul nou data lor este 16 decembrie (Barbura Mică), 17 decembrie (Barbura Mare), 18 decembrie (Barbura Mică). În ziua de Barbura Mare, dimineața în zori, la Criveleni se aducea apă proaspătă în casă și se spunea: „Bună dimineața Barbura Mare / Ete io venii cu vasu cu apă race / Da tu să vii cu berechetu câmpului / Cu grâu, cu cucuruz / Cu săcară, cu orz / Cu ovăz, cu mei / Cu păsui, cu crâmpii / Cu bucatele cu toate / Să vii cu vaci, cu vițai / Cu oi cu mnei / Cu scroafe cu purcei / Cu cloțale cu pui /.../ Cu pace în casă...” Se crede că la Barbură ziua se mărește cât mișcă puiul în «ghioacă». De la Barbură până la Crăciun cât sare cocoșul din prag, de la Crăciun până la Anul Nou (sân-Văsăi) – undeva până la Bo(bo)tează (sântu Ion) – cât sare cerbu de trei ani. Apoi, se spune, creșterea zilei o ia pe brazdă. Persoana străină care prima intră în casă în ziua de Barbură se pune «cloță». Se așază jos să stea neclintită cum trebuie să fie și cloța pe ouă. Alături se aruncă boabe de grâne vorbind: «pui, pui, pui». Pe valea Timocul Negru, bunăoară la Zlot și Podgorț, boabele se aruncă într-o arie încercuită cu o sfoară grăind: Pui, pui, pui și ouă vițaluș, purceluș, mnelușai și cățai... tot la casa mea să fie! Deci la rumâni cloța se va așeza la Barbura Mare, nu ca la sârbi la Ajunul de Crăciun. Stăpâna din casă face trei turte unse cu miere de stup, două mici și una mare pentru Barburile respective și le pune pe masă, cum se urmăresc Barburile. Lângă ele se pune și o sită deasă cu semânții de grâne și alte bucate ca și dovelope fript. Aceste se împart (se numesc) la cele trei barbure, să susțină sănătatea tuturor, inclusiv animalelor domestice, norocul și sporul din cuprinsul averii familiei, „berechetu câmpului muncit (recolta abundentă) și să-l ferească de dăunători (orbeți, golopreșnițe, cârțițe etc.) Sita a fost încinsă cu fuior (caier de cânepă trasă prin dărac). După numirea descrisă, «cloța» se răsplătește încingând-o cu fuiorul acesta și atârându-i la grumaz doi «scălani» despoiați și legați unul de altul cu ghijele proprii. Pe valea Timocului Negru mai există un adaos, de care s-ar putea spune că se referă la crescători de animale, precum cele spuse sunt orientate spre agricultori. Dimineața denoapte, la Barbura Mare se duce stăpâna în pădure, la un «tufon» bătrân de ceroni (*cerrus* în latină). Se alege o creangă și din trei încercări se taie cu toporul. Creanga se trage până acasă și cu rămurelele ei se împodobeste strunga, grajdu, toblariu, „aritu căși”, cureanicu, cocina etc. Funcțiunea este apărătoare de rele, ce se vede și din discursul purtat «la tufoni»: «Bună dimineața moșu-PARASCĂU! / Mulțămesc cu dumitale / Ia

Bogoe: „O tradițiune ne spune: «că un sârb ar fi venit pre acest deal să caute ocne de sare, dar cheltuindu-și banii și negăsind sare, s-a văitat una într-una pomenind pre *Bog*; iar de-atunci să fie rămas numele *Bogoe*». *Boghie* să numesce la noi o clanie (plast) de fân.” (7/1895, 2); *Borțoane*: „Iar borțoane numim noi petrile mari, singular *borțoniu*.” (7/1895,3);

Buroni: Explicația acestui nume are, poate, mai mică însemnătate; ceea ce ne interesează aici este prezența altor regionalisme explicate: *caună* (gaură); izvor cu *ciuciureu* (ciuciureul este un vâlău de lemn pre care curge sau ciurăie apa) (11/1895, 3);

Cercheligi sau *Circhiligi*: „...este un loc ce să zice «Circhiligi sau Cercheligi» și e o parte din izlazul satului, și aici e o păduriță cu tufe (smidă) mici. Astfel de tufe mici să zic la noi «circhiligi» și «circoni» și credem că de la aceștia își are și numele acest loc.” (12/1895, 4);

Cernele: „Să vorbesce, că mai de mult, muierile cerniau (negriau) hainele, motchele etc. cu apa din acest izvor. Și fiind că apa acestui izvor e neagră ca cerneala, credem că și locului i s-au dat numele „cernele”. (12/1895, 4);

Chilavița: „Chilăviță să zice la noi și la o sapă ocnărească ascuțită, cu coada scurtă. A chilăvi, chilăvire și chilav (pre alte locuri schilav) e identic cu a maltrăta, vătăma, lovi, adeseori cu stricarea unui deget etc.” (12/1895, 4);

Cioacă: „Numirea și-o are de la „cioacă” (așa să numesce trunchiul cu rădăcinele unui arbor uscat, scos din pământ.)” (12/1895, 4);

scamnu și șezi! / N-am venit să șad / Numai am venit să tai pari / Și jorz, și nuiele / Să îngrădesc vitele mele / De ale, de șoimane / De nori gri / Să străjuie vitele mele / De un an de zile...». Se procedează de trei ori și după toată orația se taie odată cu toporul. A treia oară se curmă creanga. Persoana respectivă se crucește, sărută bătrânul iarăși de trei ori și își ia bun rămas: «Să rămâni cu bine / Că io acum am plecat / ... La timp iar vin la tine». Adresându-se Barburilor, ritualul continuă mai departe. De exemplu, cu descântece contra dăunătorilor culturilor agricole. Formula similară se folosește și pe deal, la Criveleni, la cina din miezul nopții de Ajun.”

Clianțul Cerbului: „Cliaș să zice la noi la o stâncă pre carea omul nu să poate sui” (13/1895, 4);

Cucă: „În limba poporului Cucă să numesce un deal care stă singur între dealuri, despărțit prin văli” (13/1895, 3);

Custură: „Custură să zice la noi la un cușit stricat cu carele să rad cismele (cioboatele) de imală” (13/1895, 3);

Dealul Sciubeiului: „Sciubeiu să zice la noi la un izvor sau fântânuță, a cărui apă să spijinesce într-o butoarcă de salcă sau de anin ori alt lemn” (13/1895, 5);

Gaiu: „În limba poporală o pădure din șes să numesce «Gaiu»” (18/1895,4);

Groși: „Să crede că numele l-ar avea dela arborii groși care cândva au fost aci” (18/1895, 5);

Gropurile: „Gropurile sunt urme de săpături după metale” (18/1895, 5);

Lacul Maniului: „Despre numele acestui lac există la noi următoarea legendă: Un nobil român numit Maniu voia, ca din câmpie să fugă la munți și d- aici la Caransebeș, ca să se întâlnească cu alți soți de arme, dar fiindcă valea Cărașului era (la Giurgiova) oprită de Căpcâni (Tătari) ca să ajungă la munți a trebuit să treacă peste Măidan, Ciudanovița, Gherlisce etc. Fiind lacul Maniului lângă drum, a crezut că e un vad, și voind a trece preste el, s-a înecat aci dimpreună cu familia sa.” (19/1895, 4);

Loznic: „Noi zicem viței de vinie loză. Loznic să zice la loze încâlcite; poate că vor fi fost cândva aci multe loze de vinie, și de la acelea numele «Loznic».” (19/1895, 5);

Odaï: „Odaia să zice la noi la o casă din câmp încungiurată cu moșii.” (19/1895, 7);

Ogaș: „Așa să zice la noi unui pârâu.” (19/1895, 5)

Pădină (Păgină): „Așa să numesce șesul de pre coasta unui deal.” (20/1895, 4);

Pipirig: „Pipirig este un soi de earbă ce crește în locuri băltoase.” (20/1895, 5);

Planța (și Planița): „Vârvul Planței e cârșie (stâncos).[...] Numele poate că și-l are de la culmea Planței carea e plană, adecă șes.” (20/1895, 5)

Plisc: „În limba poporului vorba plisc însemnează coastă sau deal steril acoperit cu peatră.” (20/1895, 5);

Prislop: „Locul dintre doi munți sau două dealuri, pe unde este trecătoare pre culmea lor și are forma de șeauă (de călărit) să zice prislop.” (20/1895, 5);

Scofaina: „...ca un scof (o coriță sau o troacă mică de lemn)... Poate de aci își are numele scofaina, iar scof din scob, scobit.” (20/1895, 6);

Spinături: „Să vorbească că aci a fost smidă de spini, dar oamenii scoțându-i au cultivat acest teritoriu.” (20/1895, 6);

Stanisce: „«Stan de peatră» să zice la noi la stâncă. Poate că d'aci își are numele.” (20/1895, 6);

Stână: „Stână să zice la mai multe *boteie* de oi, vara adunate la un loc spre a să mulge.” (20/1895, 6); Menționat în A.C., p. 140.

Tâlva (mare, mică, Dobreei, lui Ștefan): „Toate dealurile și munții cu coamă (culme) lungăreață rotundă să zic «Tâlvă.»” (20/1895, 6);

Vad: „Așa să numească trecătoarea peste o vale sau pârâu (ogaș).” (20/1895, 7); menționat în A.C., p. 154.

Vracnița: „Poarta dela marginea satului, carea să închide, ca vitele să nu poată ieși în câmp, să zice *Vracniță*. La noi numai numele «Vracniță» a rămas la capătul vestic al comunei, unde să zice că odată a fost vracniță (poartă).” (20/1895, 7). Menționat în A.C., p. 160.

Așadar, ideea că *limba* conferă identitate unui popor este aceea care stă la baza studiului celor doi autori. Trebuie reținută, totodată, *lupta* bănățenilor pentru *păstrarea, susținerea* limbii moștenite din moși-strămoși, aspect pe care-l avea în vedere și At. M. Marienescu atunci când îi îndemna pe cei doi să porceadă la întocmirea studiului : „...recunoaștem prețul național și *limbistic* (s.n.) al operatului și vedem cu bucurie nu numai un început frumos pentru culegerea numelor locale și din părțile noastre, dar și diligența și priceperea ce ați arătat-o la culegerea numelor și cuvintelor de toată ziua ; și pentru aceasta operatul D-Voastre poate servi de o mustră bună pentru alte colecțiuni din alte părți, iar D-Voastre de exemple mândre pentru preoții și învățătorii diligenți și deștepți. Oradia Mare 15 Decemvrie 1894. Dr. At. M. Marienescu” (21/1895, 4).

Bibliografie

- Coteanu, Ion, *Stilurile moderne ale limbii române literare*, în „Limba română” nr. 2, 1960.
- Foaia diecesană*, Caransebeș, 1886-1918. (FD, în text).
- Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, București, Editura Științifică, 1972.
- Hristea, Th., *Probleme de etimologie*, București, Editura Științifică, 1968.
- Maiorescu, Titu, *Neologismele*, (1881), în vol. *Critice*, ediție îngrijită și tabel cronologic de Domnica Filimon, București, Editura Eminescu, 1978.
- Mirea, George, *Junimea și neologismele în „Limba și literatură”*, vol. II, 1980.
- Pușcariu, Sextil, *Limba română*, I, București, Editura Minerva, 1976.

REGIONALISMES DANS LA PUBLICATION "FOAIA DIECESANA" (1886-1918) (Résumé)

Cet article vise à souligner les aspects concernant le vocabulaire de la publication „Foaia diecesană” pendant les années 1886-1918. Ainsi, les régionalismes occupent une place importante, à côté des archaïsmes et des termes populaires. Il est assez difficile d’encadrer les mots dans une catégorie ou dans l’autre, comme le montre d’ailleurs Iorgu Iordan. Il est intéressant de remarquer qu’il y a beaucoup de régionalismes pas inclus dans le Dictionnaire académique, l’ouvrage lexicographique le plus récent de l’Académie Roumaine. C’est pourquoi nous considérons utile une telle présentation pour une future édition de ce dictionnaire, mais aussi pour les prochains volumes du Dictionnaire du patois de Banat.